

The Encyclopedia Herald of Ukraine

2024. Vol. 16

DOI: 10.37068/evu.16.10

Article history:

Received 12/11/2024

Accepted 28/11/2024

Published 13/12/2024

Citation: Mukha, V. (2024). On the digital republishing of Ukrainian literary classics. *The Encyclopedia Herald of Ukraine*, 16, 1-7.

<http://doi.org/10.37068/evu.16.10>

© 2024 Author

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ISSN 2706-9990 (print)
ISSN 2707-000X (online)

Про мережеве перевидання творів класиків української літератури

Владислав Муха

Інститут енциклопедичних досліджень НАН України,
Київ, Україна

ORCID: 0009-0004-3493-2727

Email: mukha@nas.gov.ua

Резюме

Висвітлено особливості створення, наповнення та функціонування кількох пов'язаних між собою вебсайтів, названих енциклопедіями і присвячених творчості класиків української літератури, культури й науки — Тарасу Шевченкові, Івану Франкові, Михайлу Грушевському, Лесі Українці. Проект став значним внеском у популяризацію української культури в мережі Інтернет. Автор докладно описує технологічну основу проекту, зокрема систему управління контентом, структуру вебсайтів та інструменти для пошуку та аналізу інформації. Особливу увагу приділяє досвіду наповнення сайтів та огляду їхньої відвідуваності. Також подає бачення щодо подальшого розвитку проекту.

Ключові слова

цифрова гуманітаристика, онлайн-енциклопедії, Тарас Шевченко Іван Франко, Михайло Грушевський, Леся Українка.

On the digital republishing of Ukrainian literary classics

Vladyslav Mukha

Institute of Encyclopedic Research, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0004-3493-2727

Email: mukha@nas.gov.ua

Abstract

This communication examines the creation and implementation of a series of interconnected online encyclopedias dedicated to the works of prominent Ukrainian figures: Taras Shevchenko, Ivan Franko, Mykhailo Hrushevsky, and Lesia Ukrainka. These digital resources have significantly contributed to Ukrainian culture and literature. The author offers an in-depth look at the technological framework of the project, including the content management system, website structure, and tools for searching and analyzing information. Attention is also given to the process of populating the sites with content and evaluating user traffic. Finally, the review outlines a vision for the project's future development, highlighting plans for expansion and enhancement.

Keywords

digital humanities, online encyclopedias, Taras Shevchenko, Ivan Franko, Mykhailo Hrushevsky, Lesya Ukrainka.

ВСТУП

У 2010–2011 роках Микола Жарких створив чотири вебсайти під спільною назвою “Енциклопедія життя і творчості NN”, мета яких — представити в мережі Інтернет якнайповніші колекції творів Тараса Шевченка¹, Івана Франка², Михайла Грушевського³ та Лесі Українки⁴. Без сумніву, є потреба й необхідність в електронних ресурсах про видатних українців, які відіграли визначальну роль у становленні сучасної української нації, з акцентом на їхньому творчому доробку. На відміну від класичних енциклопедій, які, власне, є алфавітно впорядкованими збірками статей-довідок, основну частину цих вебсайтів склали твори згаданих діячів, а довідкову біографічну інформацію представлено на кожному з ресурсів окремим розділом “Довідник”. За задумом, ці електронні ресурси є енциклопедіями у якнайширшому значенні цього слова, вони фактично подають вичерпну інформацію про персоналії, фокусуючись на їхній творчій спадщині, що і є ключем до розуміння їхнього внеску в національну культуру і завдяки чому вони цікаві сучасному поколінню українців.

¹ <https://www.t-shevchenko.name>

² <https://www.i-franko.name>

³ <https://www.m-hrushevsky.name>

⁴ <https://www.l-ukrainka.name>

ОГЛЯД ЕНЦИКЛОПЕДІЇ

Робота над цим проектом розпочалася із сайту “Леся Українка”, на якому М. Жарких випробував усі технологічні прийоми, що потім застосував для решти ресурсів. Зазначимо, що всі сайти використовують одну систему управління (Система **МЕРЕ**жевого управління **К**онтентом веб-с**А**йтів = С**МЕ**РЕКА = **SMEREKA** = **S**ystem of **M**anaging web **R**esources by Network (**K**)Client **A**ccess — **SMEREKA**), що експлуатується від 2010 року. Всі сайти використовують єдиний адаптивний базовий вебдизайн, пристосований як для широких екранів, так і для смартфонів, а також єдиний набір шаблонів сторінок (основна сторінка — для тексту, широка сторінка — для зображення тощо). Окремі сайти розрізняються своєю кольоровою гамою, нечисленними графічними елементами та незначними відмінностями у текстових стилях. Читач, який ознайомився з одним сайтом, легко зорієнтується на інших — швидко зможе знайти бажану інформацію.

Всі сайти використовують одну структуру базових розділів: Новини — Біографія — [Твори] — Листи — Галерея — Дослідження — Довідник — Школярам (з переліком творів, що є в шкільній програмі). Група розділів [Твори] містить типові підрозділи, прийняті у зібраннях творів: Вірші — Поеми — Драматичні твори — Прозові твори — Публіцистика — Літературна критика — Інші твори — Переклади — Фольклорні записи. Галерея містить шаблонні підрозділи: Портрети — Автографи та видання — Пам’ятні місця — Пам’ятники.

Наведена типова структура за потреби може бути змінена, тобто підлаштована під конкретну персоналію. Вона пристосовується до особливостей творчої спадщини кожного автора (це робить редактор сайту, не потребуючи перепрограмування). Наприклад, на сайті “Тарас Шевченко” розділи “Вірші” та “Поеми” об’єднано в один розділ “Кобзар” відповідно до усталеної видавничої практики. Натомість створено розділ “Малярство”, якого немає на інших сайтах. На сайті “Іван Франко” із розділу “Літературна критика” виділено окремий розділ “Історія літератури”, якою І. Франко багато й охоче займався впродовж усього життя. Замість “Фольклорних записів” засновано розділ “Етнографія і фольклористика”, адже Франко був не лише відомим збирачем фольклору, а й автором великої серії досліджень усної народної творчості. Сайт “Михайло Грушевський” має дещо відмінну структуру відповідно до характеру його творчості. Розділи “Вірші”, “Драматичні твори”, “Прозові твори”, “Переклади” згруповано як підрозділи розділу “Красне письменство”, натомість окремо виділено розділи “Історія України-Руси” та “Історичні праці”. Так само, як і на сайті “Іван Франко, виокремлено розділ “Біографії. Некрологи”. Обидва автори написали таких статей дуже багато.

Табл. 1 демонструє обсяг інформації, що подають електронні ресурси про визначні постаті. Одиницею визначення обсягу інформації на сайтах є запропонований М. Жарких цифровий аркуш⁵. Бачимо, що найбільшим є сайт, присвячений І. Франкові, а найменшим — Лесі Українці.

⁵ Жарких, М. (2009). Облік обсягу і вартості електронних видань. *Микола Жарких: Персональний сайт*. <https://www.m-zharkikh.name/uk/ITTechnologies/AccountingEPublications.html>

Табл. 1. Обсяг даних на сайтах

Сайт	Цифрових аркушів на кінець 2023 року
“Тарас Шевченко”	919
“Іван Франко”	1791
“Михайло Грушевський”	935
“Леся Українка”	723

Твори і листи Т. Шевченка та Лесі Українки представлені на відповідних веб-ресурсах у повному обсязі. Це означає, що вони є цінним інформаційним джерелом для дослідників та широкого кола читачів. Подальший розвиток цих вебсайтів, очевидно, вимагає зосередження на розширенні інформаційного контенту в таких розділах, як “Дослідження”, “Довідник”, “Галерея”. Проте творчий доробок Івана Франка, а особливо — багатогранний архів Михайла Грушевського, на сьогодні представлено у цифровому форматі лише частково. Повне відображення творчої спадщини цих видатних діячів на сайтах залишається важливим завданням, реалізація якого вимагає значних зусиль і часу.

Мережеве видання надає читачеві деякі інструменти, недоступні в паперовому, проте які можуть стати в пригоді. Нижче подаємо їхній опис.

1. *Нумерація абзаців.* Усі абзаци кожного твору пронумеровано, що дає можливість точного посилання. Наприклад, якщо лінк <https://www.t-shevchenko.name/uk/Kobzar/1845/IMertvymIZhyvym.html> очікувано виведе нас на поезію “І мертвим, і живим...”, то інший <https://www.t-shevchenko.name/uk/Kobzar/1845/IMertvymIZhyvym.html#Line94> спрямує не просто на цю поезію, а саме на рядок “Якби ви вчилися так, як треба...” (це реалізовано за допомогою закладки Line94 в URL-адресі). Цікаво, що такі точні посилання характерні для Біблії (наприклад Псалтир, 1, 1 — 3), а відтепер завдяки створенню відповідних ресурсів схожу розмітку мають і твори наших класиків.

2. *Варіанти тексту.* Дослідження української літератури передбачає глибоку роботу з виявлення та узгодження версій текстів, що були опубліковані в різних виданнях, та формування на їхній основі канонічних текстів. Така робота важлива для створення академічних видань, що не лише подають узгоджений канонічний текст, а й містять ті його варіанти, що відображають історичні та редакційні зміни. Аналогічно для аналізованих спеціалізованих онлайн-ресурсів було розроблено систему управління текстовими варіантами, що дозволяє користувачам порівнювати та аналізувати тексти з різних джерел. Першою доступною версією, звісно, є канонічний текст, а варіанти доступні за вибором. Отже, завдяки цьому читачі та дослідники мають доступ до багат шарової текстової структури, що не лише збагачує розуміння літературного надбання, а й надає додаткової цінності як джерелу. Найбільше текстових варіантів представлено на сайті “Тарас Шевченко”.

3. *Ієрархічний пошук.* Як інструмент цей різновид пошуку має суттєві відмінності порівняно з тим, що використовують традиційно. На сайтах, що описуємо, зокрема “Тарас Шевченко”, застосовано метод ієрархічного пошуку, що уможливило значно звужити його спрямованість, обмежуючи його результати окремим розділом сайту. Наприклад, обравши розділ “Кобзар” і ввівши пошуковий запит, користувач отримає

лише ті результати, що розміщені в цьому розділі. Слова або фрази, що трапляються в решті розділів сайту, не будуть враховані в результатах пошуку. Цей підхід має низку переваг: ієрархічний пошук є швидким, інтуїтивно зрозумілим і часто дає більш структуровану, релевантну видачу порівняно з результатами загальних пошукових машин. Крім цього, посилання в ієрархічній видачі забезпечують точне позиціонування: перехід за ними спрямовує читача безпосередньо до конкретного абзацу, де знайдено збіг. Цьому сприяє згадана вище розмітка текстів. Отже, ієрархічний пошук дає змогу як шукати в конкретному розділі, так і охоплювати весь сайт, якщо запит здійснити з кореневої сторінки.

4. *Перехресні посилання.* У статтях на окремих вебсайтах доволі часто наведено посилання на твори, розміщені на інших сайтах цього ж проєкту. Наприклад, І. Франко у статті “Темне царство” (1881), присвяченій політичній поезії Тараса Шевченка, цитує рядки останнього: “Гайдамаки — не воїны, разбойники, воры”. Беручи до уваги, що проєкт є цифровим перевиданням, під час оформлення статті Франка ці слова було подано у вигляді гіперпосилання на поезію Шевченка “Холодний Яр” з конкретним переходом на 57-й рядок, де ці слова й наведено. Такі перехресні посилання підвищують інформативність електронного тексту та забезпечують додаткову зручність для читача.

5. *Зворотні посилання.* Ідея цього інструмента запозичена з “Вікіпедії”, у якій доступний перелік сторінок, що посилаються на обрану сторінку. Подібний інструмент реалізовано і в системі “Смерека”. Наприклад, поезія “Холодний Яр” нині має 19 зворотних посилань, серед яких на другій позиції — згадана стаття І. Франка.

6. *Покажчики.* “Смерека” створює покажчики двох типів: алфавітний, який впорядковує твори за назвами, і хронологічний, що сортує твори та листи за датами. Ці покажчики формуються за запитом редактора сайту, зберігаються в окремій таблиці, завдяки чому вони швидко відображаються на відповідних сторінках. У розділі “Біографія” кожного сайту є загальні алфавітний та хронологічний покажчики, які охоплюють усі доступні матеріали. Окрім цього, спеціалізовані покажчики можуть бути розміщені в певних розділах сайту. Наприклад, на сайті “Тарас Шевченко” у розділі “Кобзар” подано окремий алфавітний покажчик, який охоплює лише твори з “Кобзаря”, організовані ієрархічно — аналогічно до принципів пошуку.

7. *Картосхеми.* На кожному сайті в розділі “Біографія” представлена сторінка з картосхемою маршрутів діяча, створена на основі технології Google Maps, яка дає змогу розробляти персоналізовані тематичні карти. Картосхема мандрів Тараса Шевченка містить 198 позначок, розподілених по кількох хронологічних шарах. Особливо варто виділити карту Аральського моря 1851 року з 52 позначками, що відзначають місця перебування Шевченка під час експедиції 1848–1849 років. Окремо позначені місця, де Т. Шевченко створював замальовки, з прямими посиланнями на ці роботи. Інший тип картосхем присвячено творам, що відображають реальну географію, як-от поема І. Франка “Вандрівка русина з Бідюю” або його повість “Для домашнього огнища”, за допомогою якої можна буквально крок за кроком відстежити пересування головного героя вулицями Львова. Такі картосхеми спрощують орієнтацію читача у творах і збагачують їхній зміст.

8. *Багатомовність.* Основною мовою всіх сайтів є українська, якою представлено переважну більшість матеріалів. Водночас кожен сайт має також російську та англійську версії. Користувач може обрати бажану мову, натискаючи відповідну кнопку в

правому верхньому куті сторінки. Структура сторінок сайту ідентична для кожної мовної версії (якщо сторінка містить лише одну або дві мовні версії, система автоматично приховує кнопки вибору мовної версії, яка відсутня). Багато творів Т. Шевченка та Лесі Українки було перекладено російською й англійською мовами, і наповнення сайтів цими перекладами є завданням на перспективу.

Результати виконаної роботи завжди є важливим індикатором досягнень, і показники відвідуваності сайтів тут є показовим мірилом. Так, упродовж 2023 року сумарна відвідуваність сайтів склала 4.8 млн читачів. На діаграмі (рис. 1) представлено динаміку змін щодо кількості читачів вебсайтів за роками — їй властиві періодичні коливання спадних і застійних фаз із періодами підвищеної активності. Першим ресурсом, що досягнув відмітки в 1 млн читачів на рік, був сайт “Тарас Шевченко” (2015 рік), однак стабільно утримувати цей показник вдалося лише від 2021 року. Водночас помічаємо, що важливі ювілейні події, зокрема святкування 150-ї річниці з дня народження Лесі Українки (2021 рік), мали значний вплив на збільшення відвідуваності сайту, щоправда, після такої активності спостерігаємо певну втрату читачького інтересу до персоналії.

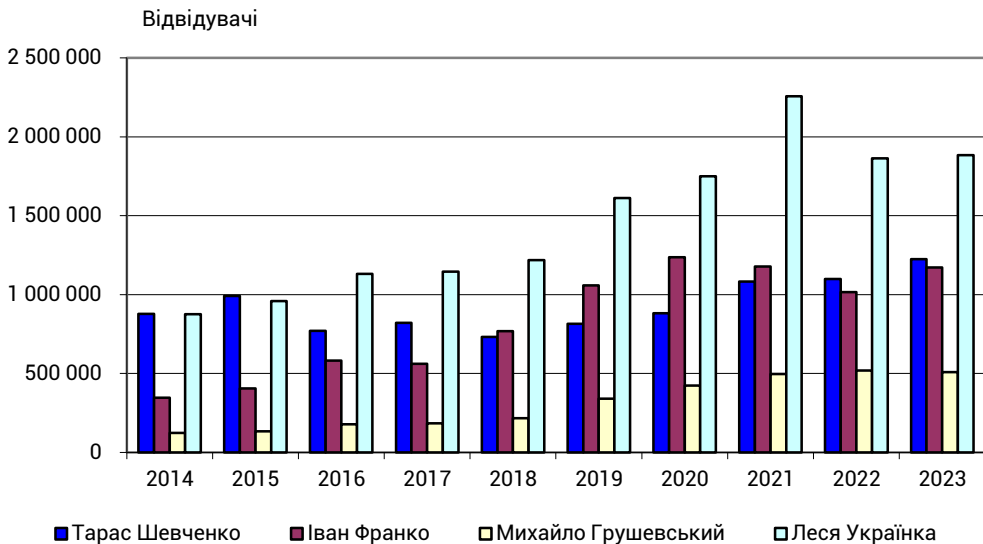

Рис. 1. Динаміка відвідуваності сайтів за останні 10 років

На кожному сайті є документ (вебсторінка), що користується найбільшою популярністю: для ресурсу “Тарас Шевченко”, “Іван Франко”, “Михайло Грушевський” — це коренева сторінка (670 тис., 377 тис. і 180 тис. читачів відповідно), а для сайту “Леся Українка” — документ із поезією “Contra spem spero!” (3 млн 646 тис. читачів; для порівняння, кореневу сторінку цього ресурсу відвідало 983 тис. читачів). Причина популярності сторінки з поезією Лесі України, ймовірно, пов’язана з тим, що її використовують у шкільній програмі, і учні, шукаючи вірші у мережі Інтернет, приходять на цей сайт (припущення ґрунтується, зокрема, на тому, що найменші перегляди сторінки

зафіксовано по п'ятницях і суботах, коли школярі зазвичай найрідше беруться за домашнє завдання). Статистичні дані відвідуваності сторінок сайтів збираються від початку роботи відповідного ресурсу. Цікаво, що названі числа є сумірні, а то й вищі за сукупну кількість накладів усіх паперових видань персоналій.

ПОДЯКА

Матеріал підготовлено на основі консультацій і порад з Миколою Жарких, за що й висловлюємо йому вдячність.